

BÁLINT PÉTER

Egy kretén vallomásai

(REGÉNYRÉSZLET)

„Nem ígértem, hogy az olvasót valami nagy személyiséggel ismertetem meg: azt ígértem, olyannak festem magam, amilyen vagyok; és hogy megértsenek idősebb koromban, ahhoz jól meg kell érteni ifjúságomat. Minthogy a dolgok általában kevésbé hatnak rám, mint az emléküik, és mivel képekben gondolkodom, a legkorábban belém vésődött vonások a legtartósabban, a későbbiek pedig összevegyülnek ezekkel, de nem homályosítják el őket. A vonzalmaknak és eszméknek van bizonyos folyamatuk, ami hatással van az utóbb keletkezőkre, ezért ismerni kell a korábbiakat, hogy a későbbieket helyesen ítéljük meg”.

(Rousseau: Vallomások)

1.

Hetekkel korábban olvastam egy könyvet, már a címe is sokat mondó volt: *Haszontalan szolgálat*; nem is tudnám ennél pontosabban meghatározni a mindennapi tevékenységemet, amiért fizetségemet kapom. Hogy ténylegesen hasznára leszek-e pártfogómnak: a jövő zenéje, éppígy az is, hogy valamiféle eredményre vezet-e együttes munkálkodásunk. Persze, anélkül, hogy nyakatekert okfejtésbe bonyolódnék a dolgok hasznos vagy haszontalan mivoltáról, az én „haszontalannak” minősített szolgálatom legalább a lelkem üdvösségére van, s lehetővé teszi számomra, hogy komolyan megfaggassam magam eddigi életemről, és eltűnődjek azok sorsa felett, akikkel valaha szorosabb viszonyba kerültem. Lelkem üdvösségét emlegettem, s nem a hasznot, ami az emberek képzeletében rögtön valamiféle látványos eredményt és sikert, egyszóval kézzel fogható nyereséget jelenít meg. Tisztáznom kell jó előre, attól, amit örökölt vagy szerzett javaknak szokás nevezni, irtózom, s nem okozott különösebb gondot megszabadulnom mindattól, amiért mások remegnek, s bármiféle aljasságra is kaphatók volnának, csak hogy minél többet birtokoljanak belőle. Tegyéik, ha kedvük tartja, csak hát ne feledjék az árat sem, amit rögeszméjükért fizetniük kell valamikor.

Egy nyugdíjazott irodalomprofesszor „magántitkára” vagyok, koszt, kvártély és egy csinos kis összeg fejében, amit jószerevel el sem tudok költeni, mivel szinte egész nap az öregúr könyvtárát rendezgetem és katalogizálom, bizonyos rendszer szerint. Emellett hajdani jegyzeteit gyűjtöm egybe, s csomagolópapírba tekerve a spárgával átkötött árkusokat vagy füzeteket, gondosan felcímkézem, és ládába rakom a paksamétákat, amelyek minden bizonnyal tanulságos dokumentumok egy nem egészen jelentéktelen ember életéről, mely összefonódik a huszadik századdal. Rendszeresen készítek fénymásolatokat kézzel írott leveleiről, és sorba szedem valamennyit, akárha kiadásra készíteném elő őket.

Az öregúr mániákusan ragaszkodik ahhoz, hogy rendet tegyen múltjában, illetve rendet hagyjon, mielőtt eltávozna e földi létből. Valamelyest egyet is tudok érteni vele; szánalmasnak tartom ugyanis az olyasfajta embert, aki azt hiszi, azzal áltatja magát, hogy éppúgy lerázhatja magáról a múltat, mint kutya a bolhát, s életvitelében elegendő megtenni bizonyos változtatásokat anélkül, hogy akár egy fél napot is eltöprengene kudarcai okáról. Mosolyogni való, hogy a balszerencsét vagy Isten igazságtalanságát emlegetik az emberek, amikor váratlan tragédia éri őket vagy a legnagyobb bajba kerülnek, ám ha valamelyest sikerül talpra állniuk, önmagukat dicsőítik. Mondom, egyet értek pártfogómmal, csak hát szándékának a szempontjai nem egészen világosak előttem. Két különböző dolog rendet tenni, vagy rendet hagyni: egészen másfajta hozzáállást követel az egyik, mint a másik. Rendet hagyni, nem olyan nagy ügy, mint hinnénk, kiváltképpen nem az, ha csupán saját lelki békénket igyekszünk kielégíteni ebbéli tevékenységünkkel, s nem számolunk senki más, mondjuk egy kíváncsi utód érdeklődésével; egyszerűen áttekinti az ember az évtizedek alatt felhalmozott „hagyatékát”, s eldönti, mit kíván megőrizni belőle, a felesleges lomtól pedig rövid úton megválílik. Ezzel szemben rendet tenni csak aztán vagyunk képesek, ha megtaláltuk azt a biztos nézőpontot, ahonnét mindent be tudunk fogni látómezőnkbe, s a dolgok egymáshoz való viszonya és jelentősége éppúgy elrendeződik, akár egy Michelangelo képen, amelyről tudjuk: látvány, a fikció teremtette rend látványa. Azt hiszem a belső rend, s a róla szóló híradás is csak fikció.

Nem tudom, miként gondolkodik e két feladatról az öregúr, miként azt sem, hogy valóban rendelkezik-e bármilyen határozott elképzeléssel a rendteremtésről. Ha meg tudnám fejteni „végleges” rendteremtésének titkát, talán magam is kulcsot kaphatnék saját eddigi életem sötét tárnájához, amelyben barangolva szívesen elvesznék, akár borospincék elágazásaiban. De az öregúr titkolózik, az egyik nap átszellemült arccal adja ki utasításait a rendezés mikéntjét illetően, ellenben egy hét múltán egészen másfajta eljárásra esküszik, s arra buzdít, kezdjünk előről szinte mindent, nem sokkal később pedig makacsul visszatér elképzelése egy korábbi változatához. Mintha kételkedne a múlt rekvizítumainak összeilleszthetőségében és önnön hatalmában, hogy képes birtokba venni élete legkülönbözőbb szakaszaiban azt a valakit, aki az adott időben igazgatta sorsát, bi-

zonyos tapasztalatokat szerzett, s igyekezett átadni valamennyit másvalakinek, aki csak egynémely vonásában hasonlít elődjére. Mintha nem volna egészen biztos abban, hogy a maga körül teremtett rend, a lelkének is a rendje lehetne, amely megnyugvással töltené el: íme átláthatóvá tettem egész életemet. Mintha habozna, hogy a rendezés esetleges kudarca végleg kedvét szegné a számvetéstől, mivel nem maradna már elegendő ideje újra mérlegre tenni a tényeket: valóságosakat és emlékezetbelieket egyaránt, ezért is töpreng mindegyre a még jobb eljárás módzatairól, ugyanis a könyvek és a róluk szóló jegyzetek (azok későbbi kiigazításai és bőszéges pótlásaik) nem csupán együvé tartoznak, de át meg átszövik életét. Ha csak a könyveit kellene sorrendbe állítanom szerzőik szerint, egykönnyen végeznék a feladattal; de egyre inkább erősödik bennem a gyanú, hogy segítséggel óhajtja elrendezni az életét, s egy olyasfajta belső csöndre vágyik, amilyennel évszázados egyházi könyvtárak olvasótermében találkozik az ember, ha benyit a robosztus tölgyfaajtón, s riadtan tekint a rigorózus teremőrrre, amikor megreccsen talpa alatt a korhadt hajópadló.

Egész nap serénykedem, úgyhogy mire végzek elfoglaltságommal, már nem is érzek késztetést arra, hogy „magánéletem” legyen. Lassan megtanulom, hogy minden szó mást is jelent, mint amit neki tulajdonítunk. A magáért való élet egészen másként hangzik, mint a magán való, vagy az önmagunknak elegendő élet, nem is beszélve a mások előtt takarásban lévő, a meghitt, bizalmas, rejtegetett, szégyenletes, önző életről. Az utóbbi napokban arra döbbsentem rá, hogy az én „magánéletem” megegyezik ezzel a naplófélével, benne élem ki magamat és vágyaimat, vezetése közben eleget teszek fogadalmamnak is: megpróbálok tisztába jönni önmagammal.

Az öregúr gyakorta egész nap szótlanul üldögél tolokocsijában (húszas-harmincas évek nagypolgári miliőjét idéző filmekben láttam hasonlót, amely inkább emlékeztet egy kerekeken guruló, párnákkal bélelt karosszékre, mintsem a mozgássérültek szegényes kocsijára; egyébként is mondhatom, hogy a ház egész belső tere, kiváltképpen is könyvtára, tekintélyt parancsoló, faragott lábú íróasztalával – rajta híres költők bronzportréjával, a tolltartóval és levélvágó késsel –, öblös bőrfoteljeivel, nedvszínzöld cserépkályhájával – melyet kandallóvá alakítottak át –, állólámpáival és olajfestményeivel, ezt a hangulatot árasztotta). Nem kelti az önmaga tragédiáján siránkozó, elesett, mások részvételére számító ember érzetét, s mivel nem magatehetetlen, csupán az izmok sorvadása miatt kényszerült arra, hogy idős fejjel átszervezze az életét, újult lelki erővel látott munkájához, az összegzéshez, melytől azt reméli, hogy az egykori előadások és tanulmányok különlenyomataiból, a kéziratban maradt cikkeiből újabb köteteket állíthat össze segítséggel. Rám hárul a feladat, hogy a házban minden létező helyet felkutassak, ahonnét valami használható anyag előkerülhet; dossziék és dobozok, lexikonok és füzetek tartalmát borítom a szőnyegre, ő pedig egyenként tart szem-

lét rejtekükből előbújt katonái felett. Fémkeretes szemüvegét orra hegyére csúsztatva, egy-egy megsárgult árkus fölött tűnődik a régmúlton, melyet a kézírás tulajdonosának betűi igyekeznek elé varázsolni; vagy önfeledten böngészik egy bőrkötésű könyvet – néha az a benyomásom, inkább csak úgy tesz, mint akit lekötnek az összefolyó sorok, gondolatai valójában egészen másutt járnak, ugyanis aki olvas, az lapoz is, aki pedig töpreng, az inkább emlékeiben kutat. Fogalmam sincs arról, hogy szereti-e a grafológiát, de sokáig elidőzik egy-egy kézírásnál, mint aki a betűk dőlésszögéből vagy kanyarításából bizton ráismer egy markáns jellemvonásra, vagy igazolva látja azt a sorsot, melyet a levél írója, tulajdonságai szorításában megélni volt kénytelen. Az is meglehet, pusztán csak emlékezetét tornáztatja, vagy önmagát, letűnt férfikorát látja viszont egy levél szövegében. A levél tükör: az írója és én, aki kaptam, együtt látszunk benne, bizonyos töréspontból.

Többször is rajta kaptam, hogy mosolyra szalad a szája, vagy ellenkezőleg, szemöldökét ráncolja a betűzgetés közben, éppen úgy, mint amikor az ember egy ifjúkori fényképére bukkanva, meghatódik első szerelmének pajkos szemétől, üdeséget sugárzó ajkától, melyről szeretett mohón csókot lopni. Majd kézbe vesz egy másikat, rajta fiatal hitvesének félszogséget és szomorúságot árasztó tekintete, összeszorított, keskeny szája, emlékezetébe idézi azt a csüggesztő felismerést, valahányszor csak karjaiban tartotta, sosem érezte az ölelés felszabadult mámorát, mely szerelme mellett mindig magával ragadta. Azazhogy mégsem; a múlton merengve éppen az a felismerés hasít elméjébe, hogy sem szerelme, sem hitvese nem volt képes sohasem azt a fajta felszabadultságot nyújtani számára, mint amit azokon az órákon elképzelt magának, amikor az ölelésükről ábrándozott. A szerelem és a szexus is csak a képzelet játéka. Bizonyos belső képek hatására elhitem magammal, hogy rajongásig szeretni tudnám ezt a nőt, s azon kapom magam, hogy kis idő múltán epekedek is utána, a képzelgés alatt lelki szemem elé vetített feszes tomporáért és combjáért, fitos orráért és foltokban sokasodó szeplőieért. Viszont valahányszor a valósággal szembesítem vágyaimat, egyszeriben kijózanodom; egyre sűrűsödő szeplői és ideges bandzsításai roppantul idegesítenek, a sokadik alkalommal való együttlét után ölelésében némi színlelést, görcsös megfelelni vágyást érzek, s páni menekülési ösztön ragad magával. Érzéki csalódások sorozata –, akárcsak a töprengés nélküli élet.

Annak ellenére, hogy az öregúr sosem vár vendégeket és nem készül sehová sem elmenni, reggelente magára ölti sötétbarna posztó háziköntösét, derekánál szorosan megkötí, fázós természetű lévén, lábára gyapjú zoknit húz bélelt mamusza alá, s ha csak fertály órára is besüt a napfény, a szárnyas ablak elé kell tolnom, hogy átmelegedjen. (Nagyapám is ilyen volt vén fejjel, folyton didergett, mintha még mindig valahol Szibériában volna hadifogságban, vagy a halálfélelemmel átítatott öregség lett volna didergető; „csukd be az ablakot, megvesz az isten hidege”, s noha kellemes májusi szellő fújdogált odakünn, a félig leeresztett

roletta még meg is törte az erejét, nekem engedelmeskednem kellett, mert az egykori hivatásos katonatisztek kérlelhetetlen szigorával parancsolt rám, ha el-lenszegültem, s én nem akartam felzaklatni). Olykor akkurátusan jegyzetel nagy-méretű spirál füzetében, hogy emlékiratait írja-e, avagy másfajta művön dolgo-zik, eleddig nem sikerült kiderítenem (ez inkább csak restségemnek tudható be, mintsem ügyetlenségemnek), ilyenkor lábujjhegyen járok, esetleg visszavonulok szobámba a magam dolgával foglalatoskodni.

Máskor, mellénél keresztbe fonja karját, s férfiasan mély hangon ad határo-zott utasításokat, miként csoportosítsam a leveleket: a feladás dátuma vagy a fel-adó személye szerint, amit föl kell tüntetnem a kartondoboz gerincére ragasztott vinyettán. Ha előfordul, hogy nem pontosan követem szavait, újra kell kezdenem a szortírozást, mert pedáns természet is lévén, nem tűr meg semmiféle slendri-ánságot vagy szeleburdiságot, ám ahelyett, hogy ilyenkor felemelné a hangját, szelíden csipkelődik: „talán nem fejeztem ki eléggé világosan magam, vagy talán kicsit szórakozott ma a titkár úr”. Nincs ínyemre ellenkezni vagy kötekedni vele; s noha azelőtt, hogy szolgálatába álltam, kevesektől viseltem volna el bármiféle rendre utasítást vagy leckéztetést, lenyelem a figyelmetlenségemért járó intést, ha nehezemre esik is, mivel szükségem van arra, hogy meghúzzam magam nála, és tisztába tegyem zűrzavaros múltamat és felködlő emlékeimet. Egy-egy súrló-dástól eltekintve (melyek az eltöltött idővel arányosan csökkennek), jól kijövünk egymással; neki is szüksége van olyasvalakire, aki, ha nem is rendelkezik az övé-hez fogható műveltséggel, járatos a szellem birodalmában, és nincs híján bizo-nyos empátiás képességeknek. Nekem pedig elsősorban is időre van szükségem, hogy megfelejsem önpusztító hajlamomat, legyőzzem magamban a démont, mely-nek jelenléte szüntelen didergést okoz, s megtaláljam, ha egyáltalában még lehet-séges, önbecsülésemet.

Arról, hogy pártfogóm nem is akármilyen levelező lehetett hajdanán, sok ezernyi levele győzött meg; akinek ilyen sokan, sokat és gyakran írtak, maga is jelentős személyiség lehetett valaha, szellem- és fegyvertársa, esetleg lelki táma-sza megannyi alkotónak és gondolkodónak, s ha nem is mindenki kezelte magá-val egyenrangú félként, bizonyára szívesen fordultak hozzá magántermészetű gondjaikkal és tanácskéréseikkel. Az is meglehet, hogy az egyetemi oktatás mel-lett, a távolból rendszeresen szervezte, irányította kollégái munkáját, talán egy lelkes kis kutatócsoport tevékenységét; esetleg értékeléseket, minősítéseket, lektori véleményeket írt mások műveiről, mással nem is magyarázható a tömér-dek kézirat léte. Mindenesetre levelezésének mennyiségét és a feladók személyét tekintve, nem lehet kétségem afelől, hogy életének egy bizonyos szakaszában ne vett volna részt a szellemi élet pezsgésében. Noha képtelen volnék megmondani, hogy milyen szerepet játszott e különös világban (esetleg csak tulajdonított ön-magának, tudjuk jól, a kettő nem feltétlenül esik egybe), és személye milyen súllyal nyomott a latban; a dokumentumok és különlenyomatok, a neki ajánlott

művek és saját könyvei azt tanúsítják, hogy tagadhatatlanul és folyamatosan jelen volt benne.

Jelen lenni egy szellemi közegben: ábrándkergetés. Azzal hitegetem magam, hogy nélkülem nem, vagy csak rosszul mennének a dolgok, nekem pedig, hatalmamban áll kedvező irányba terelni egyes sorsdöntő ügyek menetét; olyasféle erényeket és képességeket mutathatok meg magamból egy közösségnek, amennyiben befogad, melyek másokból is a legjobbakat csalják elő, s együtt nagy dolgok véghezvitelére vagyunk képesek. Én magam kívánok lenni, nem óhajtom saját sajkámat olyanok uszályához kötni, akikkel nem vagyok egy véleményen, vagy akik mellett erőszakot kellene tennem hitemen, akik esetleg olyan ügyek melletti kiállásra készítenének, melyek ellenkeznek meggyőződéssel. Márpedig hogyan tudnám elviselni, hogy huzamosabb távon hazudjak önmagamnak, és örökös ellentmondásban éljek önmagammal? Pártfogóm könyvei egyikében ezt olvastam: „A mesterség a mesterségért. E nélkül a doktrína nélkül soha semmi jót nem csinálhatunk. (...) A fő dolog az, hogy mindenki jól csinálja a maga munkáját. A szándék semmit sem ér. Ha csupa jó szándékból rosszul csinálod”. Jól végezni feladatunkat, legyen bármi is az, nem a megrendelő kedvéért, nem a sikerre kacsingatva, nem mások meggyőzése végett, még csak nem is azért, hogy bárkinek is megfeleljünk, önmagunk védelmében: ez a kiindulási pontom e napló írásakor.

Ellentétben sokakkal, akik egy-egy híresség kézírásának, dedikált könyvének vagy alkotásának birtokosai, s égnék a vágytól, hogy minél több látogatónak büszkélkedhessenek el kincsükkel, sohasem mutogatja leveleit, nekem sem, tapintatosan kezeli a mások által rábizott titkokat, márpedig bennem is a nyilvánosságot látja. Emlékszem, apám gyakorta vett elő fiókos szekrényéből köszönő leveleket, vendégei megmosolyogták az ügyetlen vagy félszeg hálálkodást, noha kötve hiszem, hogy ha maguk is éppoly kiszolgáltatott helyzetbe kerülnének, mint apám betegei, akik szembe néztek a halállal, ne használnának épületes közhelyeket levelükben.

Végtére megértettem mellette, hogy az egyik legfőbb emberi erény: a tapintat, mely nem jogosít föl a szemérmetlen bizalmaskodásra, s nem készíten színelésre sem, hogy minél több ember közelébe férközhessünk, és gátlástalanul kifürkészük magánéletüket. A magam részéről hálás vagyok tapintatos viselkedéséért; amikor hozzá kerültem (ennek részleteiről is később szólok), sem faggatott viselt dolgaimról, nem élt vissza azzal, hogy jól ismerte az apámat, aki neves szívsebészként sokak életét mentette meg, a művészek pedig úgy fejezték ki iránta való hálájukat, hogy műveikkel ajándékozták meg, valóságos múzeumává avatva lakásunkat az évtizedek alatt, amitől gyermek fővel is hidegrázást kaptam. Nem számoltatott el, mint egy fogadott pótapa, az általam elherdált örökségemmel; nem törekedett arra, hogy elviselhetetlen feddéseivel megkeserítse életemet, és esetleg szökésre készítsen; nem traktált erkölcsi intelmekkel és bölcs tanácsok-

kal, ami pedig oly sok vele egyívású öregember sajátja. Attól sem tartott, hogy korábbi „rossz szokásomnak” vagy jellemgyengességemnek engedve, egy óvatlan pillanatban megrövidítem őt, s valamelyik bűntanyán tivornyázom el a hirtelen jött pénzt. Azt hiszem, tapintatos viselkedése, egyfajta polgári örökség részét képezi, ugyanakkor felvértezte a gátlástalan és erőszakos világ támadásaival szemben; mivel nem óhajtott részt venni mások ellenségeskedéseiben vagy gyanús nyerészkedéseiben, melyek körül gombamód szaporodnak a titkok és az indiszkréciók, nem is szolgáltatott alkalmat arra, hogy mások belelássanak kártyáiba, vagy személyével foglalkozzanak. Viszont, ha egy kérdésem olyan területet érint, melyről nem kíván beszélni, úgy tesz, mint aki meg sem hallotta volna; pedig olykor bele-beleolvasok egy levelébe, éber tekintettel csippentem föl belőle valamelyik híresség titkát, s időnként majd kifúrja oldalamat a kíváncsiság, hogy megtudjam, miként végződött a szerelmi bonyodalom, sikerült-e kiegyenlítenie adósságát.

Puhatolózásommal néha le is lepleztem magam, mert nyomban rájött, hogy honnan származhatnak ismereteim, mégis, mintha csak az én vétkemért szegyenkezett volna, elpirult és szemérmesen hallgatott, nem állt szándékában rám pirítani. A további reménytelen tudakozódás helyett, inkább választottam a görbe utat, s amíg az öregúr bóbiskolt, újabb és újabb levelek tartalmát fürkésztem ki, s cinkos mosoly szaladt végig ajkamon, amikor feltárult előttem egy halhatatlan nagyság makulátlannak cseppet sem mondható magánélete. (Ó, ha tudnák, hány briliáns tehetség tévedt meg a szerelem útján, s hagyta faképnél feleségét egy könnyűvérű nőcske kedvéért; hányan szenvedtek örökös pénzhiányban, kuncsorogtak egy kis kölcsönért, melyet feledni iparkodtak, s ha úgy vélték, a feledés fátyla hullott a korábbi hitelre, ékesszólásukat híva segítségül újabbért folyamodtak; hányan ármánykodtak egy társuk ellen, eltávolítani szándékozva pártfogómat az illetőtől). Ez a felfedezés bizonyos fokig felmentést adott saját botlásaimra, melyek többé nem tűntek előttem olyan aljasnak, mint amilyenek korábban hittem, vagyis mások bűneinek a súlya könnyebbé tette az enyémet. Ha most bárki is gyorsan ítéletet szeretne mondani felettem, önhazugsággal, képmutatással, vagy léhasággal vádolva engem, azt válaszolnám neki kapásból: „ha a nagyoknak szabad, miért éppen én, a kis senki lennék kivétel a bűn elkövetése alól?”, de nem vagyok ennyire sem elvetemült, sem ártatlan, sem pedig hülye, de engedtessek meg nekem, hogy ne fogadjam el fenntartások nélkül senki ítéletét, és a magam módján gyakorolhassak önkritikát.

Mentorom sokáig nem gyanakodott arra, hogy veszem a bátorságot kikémlelni levelei tartalmát, egyszerűen nem feltételezett rólam effajta indiszkréciót. Pedig, semmit sem szerettem jobban, mint szűk környezetemben és minden lehetséges élethelyzetben árgus szemmel lesni az embereket: véletlen vagy ösztönös gesztusaikat, ezek többet árultak el róluk, mint bárhány magukról mondott szavuk; szemük és szemöldökük rebbenését, mely óhatatlanul is tudtomra adta,

ha egy-egy megjegyzéssel megsértettem önérzetüket, netán elevenükre tapintottam; természetes vagy modoros hanghordozásukat, ebből bizton következtethettem arra, mikor színlelnek, ködösítenek, füllentenek, mentegetőznek, készülnek fullánkjukat belém szűrni, vagy a háttérbe vonulni, mint ha azt akarnák tudomásomra hozni: „többé nem ér a nevem”, akárcsak a közös játékból rövid időre vagy végleg kilépő gyerekek szokták mondani.

Persze, leginkább akkor szerettem meglepni az embereket, amikor biztonságban hitték magukat, s fesztelenül viselkedtek, vagy fesztelenségükkel épp rá akarták szedni gyengébb társukat, aki felült a közvetlenség és őszinteség látszatának, bizalmával ajándékozta meg a nála erősebbet, s csak akkor ocsúdott föl, amikor pórére vetkőzve állott a világ előtt, kiszolgáltatottan mások akaratának, és nem maradt más reménysége, minthogy higgyen mások jóakarátában, amiről tudjuk, olyan, mint a kutya vacsorája. Ez volt ám a szórakozás a javából, tetten érni az ördög cimboráit és ügyvédeit, pontosan akkor, amint behálózzák a gyanútlan áldozataikat; többet tanultam tőlük a delejezés, ámítás, pókhálófonás, és törbe csalás természetéről, mint akárhány pitiáner szélhámostól vagy önelégült lélekbúvártól. Bár számomra mindegy is, hogy ki tartozik az erősek vagy elesettek táborába, ki gátlástalan vagy szemérmes, ki követ el rendre bűnt vagy válik áldozattá és balekké, senkinek sem vagyok a száraz dajkája; engem egyedül bizonyos lelki realitások, sorsot formáló ősi jellemvonások izgatnak: ezeket kutatom a cselekedetek mögött.

Tartozom egy vallomással a magam számára: mester vagyok a szemfényvesztésben. Képes vagyok bárkiből előcsalni a lelke mélyén lakozó démont, azt a lényt, akinek – noha tetteiket és sorsukat irányítja – létéről hallani sem akarnak, ezért amikor szembesítek valakit sötétebbik felével, két választása marad: vagy hanyatt-homlok menekül el előle, balga mód azzal áztatva magát, hogy többé nem árthat neki, vagy hajlandó elfogadni létét, egy rövid időre szabadon is ereszti, hogy kipróbálja erejét és megtapasztalja milyen hatással van rá, majd iparkodik megszelídíteni a gonoszt. Nem tagadom, aki egyszer kiengedte a szellemet a palackból, s nem rendelkezett kellő önismerettel és lelki erővel, hogy megfékezze, az áldozatává vált, hiszen a démon mindig a kellemes, érzéki és szerencsés élményekben részesíti előbb áldozatát, s minél jobban élvezte az illető szabadjára eresztett szenvedélyeit, annál inkább belegabalyodott a gonosz hálójába. Én viszont egész örökségemet és egzisztenciámat adtam e képességem birtoklásáért, tökéletesítésért és gyakorlásáért, úgyhogy bőségesen megfizettem azért, hogy valameddig az ördöggel cimboráltam, noha végérvényesen lepaktálni, vagy szolgálatába szegődni sohasem állt szándékomban. S ki tudja, miféle meglepetéseket tartogat még, a számomra is.

Egyszóval csak keveseknek jut osztályrészül az a szerencse, hogy olyan munkát végezhet, melyben nem kell megfeszülnie megélhetéséért, ráadásul még

örömét is leli ténykedésében, és arra is marad ideje, hogy önmagára figyeljen. „Magántitkárnak” szerződtem, és nem cselédnek, vagy eljárónak; ennek ellenére olykor elmegyek pipadohányért vagy egy flaska vörösborért, mert az öregúr, ha mértékkal is, de szeret áldozni e két szenvedélyének, s esténként szívesen húzódik vissza a kandalló mellé, az állólámpa szűrt fényénél elpoharazgat, és komótosan eregeti az illatos dohány füstjét, ki tudja, min járhatja ilyenkor az esztét. Bezárkózik a magányába, én pedig visszavonulok a saját szobámba, magammal viszek egy könyvet, vagy jegyzeteimet írom az asztalomnál. E naplót szaporítom, javítgatom, szinte sorról-sorra meg kell küzdenem az emlékeimmal, újraértelmezésükkel és átírásukkal. Ha elakadok, ami gyakorta előfordul, kimegyek a kertbe sétálni, a futórózsával árnyékolt pergola egyik karosszékében üldögélve tűnődöm a lepergett és még előttem álló napok értékén. Tudom, valami olyasfélét birtokolok, aminek a jelentőségével jó volna tisztába jönnöm: az életemben egyedül csak magam mérhetem föl a nyereséget vagy veszteséget. Nem lehetek nagyvonalú, esetleg trehány akár az egyik, akár a másik számbevételekor, a végösszeg megállapításakor.

Egyébként könyvtárában mindig találok olyan könyvet, mely képes felcsigázni érdeklődésemet; s az igazat megvallva, mostanában inkább szeretek körülnézni saját portámon, mint sóprögetni más háza előtt. Ezzel persze nem azt akarom mondani, hogy egyáltalán nem érdekel a sorsa, vagy hogy süket volnék történeteivel szemben; egyszerűen nem szeretném kamatoztatni képességeimet, éppen vele szemben nem lenne tisztességes dolog a részemről.

Az öregúr valahányszor csak felajánlotta, hogy igyak vele egy pohár bort, gondolkodás nélkül visszautasítottam, s nem engedtem a kísértésnek, talán, mert oly nagy árat fizettem a poharazgatásért. Szabadkozásomat hallva, eleinte csodálkozva vonta föl szemöldökét, de sem nem helyeselt, sem nem erőszakoskodott, tudomásul vette döntésemet, elvégre is elmúltam negyven éves. A maga részéről semmiféle kihívást, netán istenkísértést nem vélt fölfedezni a bor nyújtotta örömben, igaz, soha nem is lépett át egy bizonyos határon: melyen túl az eszméletlenség örvénye rántja alá a gyanútlant, vagy az alkoholistát.

Pártfogóm szemmel láthatóan élvezi öregsége éveit és öröksége előnyeit; nem panaszkodik folyton, hogy itt fáj, meg ott is, tudomásul veszi, hogy bizonyos gyógyszerekkel kell élnie, s bármennyi pénzen sem vásárolhatja vissza az egészségét. Fivére (aki ötvenhatban emigrált, s hosszas vándorlás után végül is Bazelen telepedett le), halála után ráhagyta lakását és jól menő kalapüzletét, melyek értékéből kényelmessé tehetette az egykori családi házat, mesterségének és szeszélyeinek hódolva gondtalanul élhet, s úgy tűnik nekem, észben tartja a bölcs intést: semmit sem vihet magával a túlpartra.

Nem feledkezett meg egykori kollégáiról sem, mármint azokról, akik évtizedeken át közel állottak hozzá: együtt kutattak vagy ülték végig az unalmas tudo-

mányos bizottsági összejöveleteket, együtt sakkoztak délutánonként a tanszéki könyvtárban, együtt ittak meg egy-egy pohár bort valamelyiküknél összegyűlve, s akik professzori nyugdíjukból méltánytalanul tengették öregkoruk mindennapjait. Legtöbbjük ugyanis szigorú beosztással volt kénytelen élni, s nemhogy bizonyos „fényűző” szokásainak nem hódolhatott többé már, mint például hetente egyszer elmenni a termálfürdőbe, hétvégén vonattal kirándulni a hegyekbe, rendszeresen szakkönyvet vásárolni, és lépést tartani a fiatalokkal, de még a napi kenyéradagot és a rávaló vaját, sovány felvágottat is pontosan kiszámolta. Akadt közöttük olyan is, aki véglegesen elzárkózott a világ elől, azzal vádolta magát ugyanis, hogy elárulta a felnövekvő értelmiséget, mivel olyan elméleteket volt kénytelen tanítani, melyek egy hamis ideológia fennmaradását és a tehetségesek elszürkülését vagy bukását szolgálták; s persze szégyellte azt a nyomorúságot is, melyben élni kényszerült, nem szívesen látott volna vendégül senkit sem a régi barátok vagy tanítványok közül. S akadt olyan is, aki visszatalált az egyház kötelekébe, s bár évtizedeken keresztül (talán félelemből, talán meggyőződésből) sohasem lépte át gyülekezetének küszöbét, a szokásokat is alig ismerte, egyszeriben mégis szükségét érezte egy olyan közösségbe tartozásnak, ahol megszólítják és meghallgatják őt, ahova elhívják közösen ünnepelni, és a gyermekekkel beszélgetni. S akadt persze olyan is, aki hűséges hitvestársa ápolásával, szünni nem akaró kórházlátogatással és orvosoknál tett vizitációkkal töltötte napjait, mégsem elégedetlenkedett, mert amíg maga mellett tudhatta elesett társát, értelmét látta a nehézkes fölkelésnek, az ízületi fájdalmak elviselésének, a néma szolgáltni tudásnak, s egyedül attól rettegett, mi lesz vele, ha egyedül marad, kiszolgáltatva az örökösök állati mohóságának, a szomszédok kíméletlen tapintatlanságának.

Egyik Leitner fiúnak sem volt gyermeke, sőt mindketten megélték, hogy feleségük megelőzte őket az üdvözülésben. Hogy miként viselte fivére vagy ő az egyedüllétet, semmi bizonyosat nem mondhatok felőle, hiszen nem nevezhetném bőbeszédűnek az öregurat, ha családja történetéről mesél, alaposan megszűri mondandóját. Nem tudhatom, hogy a szemérem, esetleg valamiféle titkolni való, vagy a fájdalmas emlékek gátolják mondandója áradását, de valahányszor csak belekezd egy történetbe, kisvártatva megtörik a lendület, s nekem kell kiegészíteni, képzeletemre hagyatkozva, a hiányzó részleteket és a befejezést. Ezért sem lehetek biztos abban, hogy a dolgok valóban úgy estek-e meg, ahogy elmondom, vagy ahogyan elképzelem. Egyébként nem mindegy? Lehet-e egy történetet elmesélni anélkül, hogy a képzelet ne színezné ki, ne tenné hozzá a magáét, saját működése szerint? Fenntartom a jogot arra, hogy naplómban személyes legyek.

Minap, egy faragott fadobozra bukkantam, találtam benne néhány mesés bélyeggel ellátott levelet, s bár eleinte szabódtam, de egy hang mégis csak rávett, hogy olvassam el őket, s mivel sok mindenre fényt derítettek az öregúr életéből,

lemásoltam néhányat. Gondoltam, segítségemre lehetnek majd számvetésem egy későbbi időszakában.

„Amióta szegény Marie távoztával egyedül élek, nem találok a helyemet a városban, a Rhone felett süvítő szél elviselhetetlen, a gyógyszergyárak kéményei ontják a füstöt. Talán más vidékre kellene költöznöm, egy Lausanne-hoz közeli falvacskába, vagy a Jurába. Emlékszel, a Rozsnyó környéki hegyekre és erdőkre, az Andrásyok kastélyára? Ma is gyakorta álmodom szülőhelyünkről. Miután kitelepítettek bennünket Szlovákiából, többé nem mehettünk haza; aztán, hogy édesapánknak lehetősége nyílt volna a rokonlátogatásra, ki tudja miért, de megmakacsolta magát, soha többé nem utazott oda, az általam küldött segélyt összekuporgatva, inkább vett a Tokaj melletti hegyekben egy roskatag házat. Mondd, megvan még az a ház? Sosem láttam, de egyszer szeretnék egy hónapot eltölteni benne, s gondolatban együtt lenni édesapánkkal, aki épp annyi idős volt, amikor meghalt, mint amennyi most én vagyok. Némelykor eltűnök azon, vajon ugyanarra gondolok-e, mint ő; vajon kibékült-e a sorsával, és felkészült-e a halálára, vagy éppoly nehézséget jelentett neki idegenben meghalni, mint nekem. Habár nekem nincs fiam, akivel súrlódhattam vagy ütközhettem volna; akiben magam láthatnám viszont, netán gyűlöletet fedezhetnék föl tekintetében, amiért árnyékot vetettem az életére. Hogy is mondjam csak, bármilyen apa jobb annál, mintha egyáltalán nem ismertük volna; miként talán az is igaz, hogy a legelvetemültebb fiú is ébreszthet szeretetet maga iránt”.

„Apánk gyakorta ment föl erdőbényi házába, mondhatnám, szinte odamene-kült, ha magányra vágyott. Vasúti mérnökként szabadjegye volt, s élt a lehetőség-gel, hogy magára zárhassa a kertkaput. Megbocsáss, hogy újfent szóba hozom, de túl nagy fájdalmat okoztál neki szökéssel. Képtelen volt elfogadni döntésedet, mint ahogy elviselni a hiányodat. Sokszor mondta a maga rezignált módján: 'szerteszóráttunk a világban, többé nem találunk egymásra, bárhogy is igyek-szünk. Amit egyszer durván szétszakítottak, az soha többé nem köthető össze anélkül, hogy a görcs ne emlékeztessen a természetellenes állapotra. Én is el-mehettem volna az osztrák vasúti társasághoz, vagy talán messzebbre is, a kény-szerű áttelepítés után mégsem szöktem tovább’.

Ma sem tudom, hogy német anyanyelvű létére, miért maradt itt, pedig kiváló szakember volt, ezt még esküdt ellenségei is elismerték róla. Egyfolytában ön-magát hibáztatta, amiért elhagyta bennünket, rossz apának hitte magát, nem le-hetett meggyőzni az ellenkezőjéről. Ellenben nem szerette, ha anyánk szóba hozta a neved előtte. Én, a Benjamin voltam neki, mégsem ajánorozott, kiváltképp hogy gyenge voltam a reál tantárgyakból, s irtóztam mindenfajta gyakorlatias te-vékenységtől. Néha balkezesnek csúfolt, és kinevette ügyetlenségemet; te viszont

a megvalósulatlan álom maradtál mindörökre, akiből tisztességes mérnök ember lehetett volna, ha itthon keresed boldogulásodat.

El kell mondanom neked valamit, miután ketten maradtunk, bizonyos családi ünnepeken három főre terített, a tányérok mellé tett három borospoharat, tokaji bort öntött beléjük, és mi szótlanul koccintottunk a harmadik egészségére is. Sosem árulta el, ki az a harmadik személy, aki láthatatlanul közöttünk volt. Magába roskadtan ült, olykor édesanyánk olvasófüzérét morzsolta ujjai közt, noha ateista maradt a haláláig; olykor az almárium márványlapján álló fényképre vetett egy pillantást, csak mi hárman férfiak voltunk rajta. Magával vitte a titkot; s ha arról faggatnál, hogy boldog volt-e édesanyánk mellett, őszintén szólva, haboznék a választ illetően. Soha nem hallottam őket vitatkozni; soha egy félreérthető megjegyzés nem hagyta el édesanyánk száját, mint más megromlott házasságokban, mivel apánk nem volt az a kilengős fajta. Viszont nem volt nálunk divat egymást ölelgetni, csókolgatni, becézgetni sem; akkor az egyszer láttam őket egymás karjába borulni, amikor hírét vették távozásodnak, s anyánk keservesen sírt.

Csöndesen ment el, észre sem vették halálának pillanatát. Bár a prozstatarák kegyetlenül megkínozta, férfiasan viselte a fájdalmat; nem kért semmit a kórházban sem, bármit vittem, hogy a kedvébe járjak, hagyta megromlani. Az ápolónóket sem szenvedhette maga körül, betegtársai 'mogorva, vén embernek' nevezték maguk között. Az ablak előtt üldögélt napestig, és nézte a fák lombkoronáját; borotválkozni is elfelejtett, ami korábban elő sem fordulhatott nála, emlékszel mennyire adott magára. A nagyapjától örökölt láncos zsebóráját, bőrtárcáját – bennük az igazolványokkal és fényképeinkkel –, az orvosi jelentést gondosan elhelyezte az éjjeliszekrény fiókjába, hogy könnyen megtalálhassam, semmi mást nem hagyott hátra. Most, hogy mindezt felidézem, meg kell neked vallanom, apával mi sosem beszélgettünk sem a családról, sem a múlttól, sem a halálról, legfeljebb a hétköznapi gondokról”.

„Szeretnék tőled kérni valamit, de nem is tudom, miként kezdjek hozzá, attól félek ugyanis, hogy megsértem önérzettedet. Mi, Leitnerek, mindig oly fenemód büszke népség voltunk. Apám soha egyetlen sort sem írt anyám leveléhez, úgy tett, mint ha nem is léteznék a számára. A tékozló fiút kivetette emlékezetéből, mondván, megbocsátani csak az Istennek van joga és képessége, egy Leitnernek soha. Pedig megtapasztalhatta milyen örökre számkivetettnek és elátkozottnak lenni, hiszen fivérért, aki a gazdasági válság idején, két falubelivel együtt, Amerikába hajózott ki kenyeret keresni, éppúgy kitagadta az apjuk, mint ő engem. Emlékszel, tata még a csomagokat, és a pénzt is visszaküldte, pedig, hogy is mondják csak, nem bővelkedtünk, nem dúskáltunk a jóban.

Rajtad kívül senkim sincs, nehezen viselném el, ha magamra haragítanálak ostobasággal. Megtennéd nekem, hogy annak az illetőnek, aki e levelet kézbesíti, átadod apánk karikagyűrűjét? Lehet, hogy elmeháborodottnak gondolsz,

de egy belső hang azt súgja, beszélgetnem kell vele. A gyűrű lesz a médium. S ha neked nem okoz túl nagy gondot nélkülözni ezt az emléktárgyat, tedd meg a kedvemért, hogy eljuttatod hozzám. Soha nem kértem tőled semmit a jussomból, s többé nem is fogok”.

„Drága jó fivérem, még mindig nem tanultál meg kérni; hidd el, nem várom el, hogy megalázkodj előttem, vagy könyörögj nekem, de ne feledkezz meg a tapintatról. Elegendő lett volna egyetlen testvéri szó is, hogy átengedjem jussodat, amit megtettem. Az ezer frankot, melyet a megbízottad adott, nem tudom mire vélni, letétbe helyezem a bankban, ha akarod, visszaküldöm, vagy szüleink sírját hozatom rendbe belőle. Bár egyetemi tanárként nem futja minden vágyam kielégítésére, mégsem szorulok nagylelkű adományodra. Azt hiszem, apánk nem akarta kitenni magát hasonló helyzetnek, ezért nem írt neked: rettegett még a tudatától is, hogy kérdés nélkül küldesz neki bármit is.

A karikagyűrűhöz mellékeltem egy fotóalbumot, olyan fényképeket találsz benne, melyek aztán készültek, hogy emigráltál. Nem tudom, észreveszed-e, de csodálatos módon valamennyit olyan beállításból exponálták, hogy egy valaki még elférne a jelenlévők mellett. Azokat a leveleket is visszaküldtem neked, melyeket édesanyánknak írtál a távolból, úgy elrejtette a zsineggel átkötött kis paksamétát, hogy csak nemrég találtam meg. Nem olvastam bele egyikbe sem, pedig... Azt hiszem, egyszer hazalátogathatnál, s akkor mindent, amire igényt tartasz, magaddal vihetnél”.

„Sejtettem, hogy mégiscsak megsértettelek, mi, Leitnerek, már csak ilyen önérzetesek és makacs fejűek vagyunk. Engeszteléseképpen fogadd tőlem fivéri szeretettel a könyveket, egy vöröskeresztes alkalmazott viszi el hozzád őket. Bejártam értük München és Zürich antikváriusait, még egy-két gyűjtőnél is megfordultam, hogy e ritkaságokkal meglephesselek. Tudom, hogy rajongsz az efféle könyvekért, nekem pedig örömet okoz, ha te is örömet leled bennük. Azért is küldöm a csomagot kis kerülővel, nehogy fennakadjon a hálón, túlságosan sokat fizettem értük, hogy elkallódjanak. A határőrök még a könyvekben is ellenséget látnak, akárcsak Luther korában a csuhások.

Mármost, ami a fényképeket illeti, el sem fogod hinni, hogy öregségemre mennyire kiütözköztek rajtam apánk vonásai. Állok a tükör előtt, és őt látom viszont, a hasonlóság oly zavarba és kétségbeejtő, hogy hajlandó vagyok azt hinni, csúfot űz velem a tükör. A te arcod puha, szelíd vonásai pedig édesanyánk rebbenékeny és áldozatkész természetét idézi föl emlékezetemben. Milyen régen nem láttalak, öcsém! Mondd, ugyan milyen vonásainkat örökölték volna gyermekeink, ha lettek volna? Egyre többet tűnődöm ezen, s mérhetetlen űrt érzek a szívemben, örökös híján. Te maradtál nekem egyedül, kérlek, ne engeddd, hogy a soraimban esetleg megbúvó bántások vagy félreérthető szavak eltávolítsanak tő-

lem. A magyar szavakat nem birtoklom már, s talán rosszul is használom őket. Magam is gondoltam rá, hogy megleplek váratlanul, most, hogy már szabadon hazamehetek. Nem is tudom, mi tart vissza...”.

„Ha arra vársz, hogy hívjalak: ne késlekedj; ha az emlékekkel való találkozás riaszt: ne habozz; ha félelmeid nyomasztanak: ne csüggedj! Gyere, amíg nem késő...Szerető öcséd”.

„Drága öcsém, ne lepődj meg szálkás nagy betűim láttán, a múlt héten klinikára kerültem, valami daganat félét fedeztek föl a vastagbelemben, hamarosan meg is operálnak. Ne is beszéljünk erről többet. Bár svájcivá lettem, de istenhívóvé mégsem. Ki tudja, nem lenne-e jobb az itteniek predestinációs hitében bízni, hogy az Úr már születésemkor elpecsételte a sorsomat. Valóban azt szánta nekem, hogy szeretteimtől távol végezzem? Te, öcsém, járatosabb vagy efféle kérdésekben; én pedig kételkedem abban, hogy a halál tudata könnyebben elviselhető volna az istenhitben. Noha Marie-val elmentem olykor egy-egy istentiszteletre, de sohasem érintett meg az ájtatoskodó vagy üresen kongó beszéd. Volt idő, amikor tettem bizonyos erőfeszítéseket, Marie betegágyánál megszólítottam az Istent, a hitetlenek félszégével és tartózkodásával, nem válaszolt. De csodálatos módon amint kibeszéltem a közelgő egyedülléttől való iszonyomat, és nejem üdvéért könyörögtem, lecsendesítette háborgó lelkemet. Ám a temetési szertartást végző lelkipásztor igyekezete, hogy közösségébe csaljon, hiábavaló maradt. Én már csak veled és a holtakkal akarok beszélgetni: az időm megszámláltatott.

Egy korábbi leveledben írtad, hogy szegény apám az ablak előtt ült mogorván, sem a társaival, sem a nővérekkel nem érintkezett, csak a fák lombját nézte. Én a gyökereiket nézem, azokat a vastag, föld felé került csápokat, melyekkel a táptalajban igyekszenek megkapaszkodni. Errefelé gyakran előfordul, hogy hóolvadáskor, gyökerestől fordulnak ki a hegyoldalból a fák, méretes fenyők. Tatánk láncos fűrészgépe jutott az eszembe, s az, ahogy az akác- és tölgyfarönköket vágta méretre, félretéve a kuglit tüzelőnek: így egészítette ki kerestetét. És arra is jól emlékszem, hogy tata és apa, csikorgó hóban mentek telente erdőt irtani, és lovas szánon hozták le a fát a hegyről. A kórházi szag ellenére is az orromban érzem tataék tölgyfabútorainak illatát, és a kemencében sült kenyérét is, úgy melegében zsírt kentünk a serclire, és vöröshagymát haraptunk hozzá. Az egész faluban az ő bútorai ékesítették a tiszta szobákat, még a tótokét is. Apánk is szerelmese volt a fának, különösen a síneket tovaröpítő talpfáknak; emlékszem, egy alkalommal elvitt bennünket a vasútépítkezésre, te megbotlottál, és felsértetted a térded egy szilánkkal, hangosan üvöltöttél, hogy meg fogsz halni vérmérgezésben, úgyhogy apa alig bírta megvigasztalni. Vigasztalanul halunk meg mindany-

nyian; nem az életet fáj itthagyni, hanem az emlékeket, melyek mi magunk voltunk, egyenként Leitnerek”.

„Drága fivérem, ettől félttem mindig is, hogy az a végzet adatik nekünk: ne lássuk többé egymást e földi létben. Akarj élni! Az egyik orvos barátom szerint ebben rejlik a gyógyulás titka.

Évtizedek óta először vehetek részt egy külföldi konferencián: Münchenbe megyek, s gondolhatod, hogy az első utam hozzád vezet. Közöttünk nincs helye többé az idegenkedésnek, nem engedhetjük meg magunknak e fényűzést. Családunk átka, hogy mindannyian makacsok és önfejtűek vagyunk, s magunkkal viszsűjük a sírba sérelmeinket, ahelyett hogy kibeszelnénk őket. Ha mi nem változtattunk e fátumon, már senki sem teheti meg helyettünk. Gondold meg ezt jól.

Csak a napokban világosodott meg előttem teljesen, hogy ez idáig miért is nem utazhattam egyetlen konferenciára sem, akárhányszor hívtak is a németek. Egy volt diákom, aki az évek során kollégám lett, s akinek sorsát oly gonddal egyengettem, akárha édesfiam lett volna, olyan súlyos rágalmat írt rólam rendőrségi jelentéseiben, hogy nincs mit csodálkoznom elszigeteltségemen. Kígyót melengettem a szívemen évtizedekig. Elárult s még bocsánatot sem kért; hálátlan gazfickó. Undorodom tettétől, de nem kívánom a vesztét. Mifelénk oly sokszor leszámoltak már egymással nemzetek és nemzedékek, felekezetek és etnikumok, hogy senki sem vallhatja magát ártatlannak. Egyek vagyunk a létrontásban és gyilkolásban. Senki sem állíthatja be magát áldozatnak, és a másikat bűnbaknak. Az egész ügyben az a szörnyű, hogy a besúgom tehetséges kutató volt, gondolom, éppen azzal zsarolták meg, hogy elveszítheti egyetemi állását, ha nem működik együtt velük. És ő írt: könyveket és jelentéseket, ki tudja milyen lelki és tudati állapotban. Ha belegondolok hány tehetséges diákom és kollégám előmenetelét tette tönkre saját karrierje érdekében, elsápadok a dühtől, kiváltképpen azért, mert részükre nem létezik semmiféle kárpótlás. Na és ha kipendéritenék e spiclit, ugyan mit változtatna áldozatai sorsán? Komolyan elgondolkozom, erkölcsi elégtételt jelentene bárkinek is? Hogyan is lehetne büntetés számára az, ami valójában már nem is büntetés, hiszen lebukása után rögtön nyugdíjba ment? Végére is létezhet-e nagyobb büntetés, mint saját lelkiismeretével elszámolni, merthogy nem egészen jellemtelen és lelkiismerete is van, arról más körülmények között meggyőződhettem? S azok a kisebb vagy nagyobb csibészek, akik máig megbújnak az ismeretlenség homályában, s abban reménykednek, hogy sohasem bukhatnak le, elfedhetik-e aljas tettüket a végső elszámolásnál? Ki lát tisztán?

Ennek ellenére sem sajnálom, hogy itthon maradtam. Bár német az anyanyelvem, mégis mindent a magyar nyelvnek köszönhetek. Örömeimet, tartásomat, öntudatomat. Tudom, sokak számára ez kevés. Nem is oly rég találkoztam egy nálam fiatalabb kollégámmal, aki némi nógatás után kibökte, elege van ebből az

országból, pártok és politikusok hazugságaiból, pojják tündökléséből és bukásából, vén fejjel költözik ki Heidelbergbe: legalább vénségére méltósággal akar élni, még ha szegényen is.

Fivérem, elragadott a hév, holott nem panaszkodni óhajtottam, sokkal inkább lelket önteni beléd, hogy tarts ki, amíg viszontláthatlak. Egy hónap múlva ez is megtörténhet. Hány esztendő után is? Negyedszázadnál régebb óta”.

„Öcsém,

a fenyőkkel szemben ülök egy nyugszéken, az operációra készülök, ki tudja nem altatnak-e el végérvényesen. Eljutottam arra a pontra, hogy megadom magam a sorsomnak, éppen úgy, mint néhány évtizeddel korábban, amikor a fogorvosom azt mondta, megszabadít az utolsó fogaimtól is. Az emlékezetemben felrémlett ómama, aki éjszakánként pohárban tartotta fogsorát, étkezés után szégyenlősen cuppogott, s örökké úgy majszolt ajkával, mintha rázna valamit –, mit tagadjam, elsírtam magam. Hiúság, gondolom ma már, de akkor az a veszteség mindennél fájdalmasabb volt nekem.

A soraidat olvasva, azon is elgondolkoztam, mi okozhat nagyobb fájdalmat: elveszíteni a szülőföldet, s kárpótlásul egy másik országban találni meg a boldogulást, vagy otthon száműzöttnek lenni, s illúziótlanul nézni, ahogy földönfutóvá teszik az embert. Ez a spicli-historia nem egészen ismeretlen számomra a német sajtóból, úgy veszem észre, az emberek rajonganak a kémügyekért, és nem ritkán hőst csinálnak a bűnözőből. Magam nem egy náccival találkoztam, aki mifelénk húzta meg magát, csak azt mondhatom: kutyából nem lesz szalonna. Magam is osztom véleményedet, akárhányat megtalálnak közülük a zsidó szervezetek, s bíróság elé állítják őket, csak könnyítenek lelkiismeretükön. S hát olykor elbizonytalanodom, vajon a mostani üldözők könyörületesebbek-e egykori üldözőiknél. Megbolondult ez a világ, a tündérkisasszonyról kiderül, hogy cemende, a kurtizán pedig Krisztus megtértjévé válik. Talán ha hinni tudnék istenben, minden egyszerűbb volna.

Ha velem leszel, szótlánul is érteni fogjuk egymást”.

„Drága fivérem,

bármily' fájdalmasan érint is a hír, nem utazhatom hozzád, mivel jómagam is kórházba kerültem, az orvosok izomsorvadásról és csontritkulásról beszélnek, képzelheted, rögtön megjelent lelki szemeim előtt a tolószék, mint nyomorékságom szimbóluma. Nem festem falra az ördögöt. Bizakodom. Látod, úgy tűnik a sorsunk és betegségünk jobban összeköt bennünket, mint hinnénk vagy valaha is hittük volna. A sebészek várnak valamiért az operációval, a legszörnyűbb, hogy nem mondanak igazat, köntörfalaznak és bizonytalanságban hagynak. Az egyikük, egy fiatalabb érsebész azt tanácsolta, hogy menjek ki hozzád, de én nem szeretnék a terhedre lenni, amikor a magad gondja is éppen elég. Kérlek, ne is el-

lenkezz! Döntésem végleges. Azt viszont nem hallgathatom el, bármily szemérmes és önfejű is voltam korábban, hogy nagy szükségem volna e baljós helyzetben támogatásodra. Sajnos, ismerem az itthoni kórházi ellátást, s ha nem tudom megfizetni az orvosokat, lemondhatok a gyógyulás reményéről is. Ez a szintizta beszéd. Talán egy-két ezer frank nem olyan nagy megterhelés a számodra, de, nyugodtan írd meg, ha nem így van, találok valami más megoldást. Nem magyarázkodom...

Hogy egy idős falusi bácsival fekszem egy kórteremben, s alig váltunk szót, gyakorta folytatok párbeszédet veled, akárha mi mindig is beszélgettünk volna egymással, már azelőtt is, hogy leveleinkben beszélgetni kezdtünk. A hangod hallom a szavakból fölfakadni, s ha nem is láttalak rég, és bizonyára kívül-belül átalakított az idegenbeli élet, olyannyira mégsem változhattál, hogy ne tudjam mire mit fogsz válaszolni. Emlékszel, gyermekkorunkban titkos jelekkel érintkeztünk, hogy senki se fejthesse meg mondandónkat, anyánk szegény, meg is dorgált illetlenségünkért, ha társaságban is használtuk e néma beszédet. Esténként, lámpaoltás után, jeleket írok a levegőbe, s az a képtelen reménység száll meg, hogy ott a távolban te olvasod őket.

Fájdalom, apának sosem tudtam elmondani mennyire szeretném, ha csak egy kicsit is büszke lenne rám, s olykor törődne velem, ha már csak én maradtam neki. Szerettem volna, ha néha elvisz az állomásra, s megmutatja nekem egy gőzös valamennyi szerkentyűjét. Szerettem volna odaülni asztalához, amikor rajzol, s hallgatni terveiről, de egyetlen szemöldökráncolással elhárította közeledési szándékomat. Anyám ilyenkor szótlanul csóválta a fejét, kötényébe törölte duzzadt erekkel és ráncokkal barázdált kezét, s a konyhába hívott, mintha fontos feladatot adna nekem, pedig csak az ómama receptjeit mesélte el, legalább századjáról, főzés közben. Különös, vagy sem, főzni ma is tudok, de egy szeget beverni a falba, sajnos nem. A leckéimet is anyának mondtam fel, még a matematikát és a fizikát is, amihez apánk oly nagyon értett, s cinkosan nevtünk, ha egyikünk sem tudta hibátlanul kimondani a szövegben rejlő idegen szót, vagy ha nem jött ki az egyenlet végeredménye, pedig az iskolában már megoldottuk a példát. Az ószövetségi atyákkal ellentétben, apa számára „benjaminja” értéktelen volt, valamiféle pótlék, az igazi örökös halovány mása. Azt hiszem, sohasem tudtam volna a kedvére tenni. Ki tudja, miként vélekedne rólam, hogy egyetemi professzor lettem. Ki tudja, tudnánk-e egymással beszélgetni, volna-e mondanivalója a számomra, vagy csak hallgatnánk. Úgy nőttem föl mellette, hogy nem tudom minek örült igazán vagy mit szégyellt mérhetetlenül; szeretett volna-e unokákat, akik hízelegnek neki, térdére ülve lovagolnak, megcirógatják örökké rigorózus arcát, s kérve-kérlelik, hogy meséljen valamit. Nem tudom, írtam-e már, a fás-kamrába gyakran faragott mindenfélét, hokedlitől kampós botjára támaszkodó pásztorig, oly ügyesen bánt a fejszével, akárha szobrásznak készült volna. Kilestem, simogatta farónkban a görcsöt; beszélt a szerszámokhoz: magázta őket;

a forgácsban hentergő macskánkat egerészésre buzdította, s túrta, hogy a kandúr nadrágszárához dörgölőzzön. Ez is ő volt.

Halála után gyakorta feljártam az erdőbényi házba, hol egymagam, hol pedig szeretett nejemmel, s szüntelenül kerestem az okát, vajon miért menekült oda előlünk. Egyszer, ahogy ültem a meredek domboldalon, a kert ugyanis jó darabon felfut a magaslatra, s tekintetemet körbejártam a szemközti hegyeken, melyek szinte körbeölelik a völgyben lévő falut, a hosszanti irányba szaladó házakon és szőlőlugasokon, a veteményesben kapáló mánikon és fűben vadászó macskákon, s a virágba borult gyümölcsfákon megpihenő madarak éneklését hallgattam, rájöttem: a megtalált belső csönd csalta ide mindannyiszor. Ma már tudom mily ritka adomány az ember életében, ha egy-egy rövid időre megtalálja ezt a csöndet. Jómagam, noha évtizedeimet töprengéssel töltöttem, magányba visszavonulva, kegyelmi állapotnak tartottam mindig is, ha a belső csönd töltötte ki a lelkemet. Csodálatos volt megtapasztalni mennyire mélyen tudunk szégyenkezni állandó harsogásunk, törtetésünk, becsvágyunk, színlelésünk, kegyetlenségünk, tapintatlanságunk miatt. E csöndben szemlélve magamat, nem volt szükségem tükörre, álarc nélküli valómat láttam, s mint aki a bűnbánat óráján gonoszsága áldozatait siratja, gyermeki ártatlansággal bőgtem: miért is hagyom magam folyton rászedni önmagam által.

Most, hogy újraolvasom leveletem, restelkedem, ... hogy is mondjam csak, az emlékek fölfakadása és a szív megnyilatkozása láttán. Megijedek magamtól, tán csak nem lettem vénségemre érzélgős is?

Ölöllek, és részletesen írnék állapotodról”

Amikor elolvastam e leveleket, azt kérdeztem magamtól: valóban ennyi volna egy család története? Még szerencse, hogy nem vagyok életrajzíró, és nem a Leitner-család történetét kell megírnom e szegényes vagy hiányos dokumentumok alapján, hanem a magam jegyzeteit rovom az irkámba. Tagadhatatlan, kedvem lenne megkérdezni egy-két dolgot az öregúrtól; mondjuk, hogy soha többé nem találkozott a fivérével emigrálása után? Hazahozatta-e a tetemét, vagy idegenben földelték el a felesége mellé? Mit gondol az édesapjáról, s vajon megbocsátott-e neki, amiért „balkezesnek” csúfolta és kinevette, vagy maradt a szívében tüske? Szükségem lenne a válaszára; egy fiúnak nem olyan könnyű számot vetnie az apjával, mint az édesanyjával. Olykor erősebben dúlnak az indulatok, s kevésbé képes fölülemelkedni egy jelentéktelen és régi sértésen; máskor önmagából kiindulva, épp azokra a vétkekre ad feloldozást, melyek elkövetésére, megismétlésére maga is hajlandóságot mutat, sőt, gyakorta mentegetőzésre és öngazolásra is fölhasználja ezeket.